

ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАСТОСОВУВАНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ ЗАВДАННЯМ ПРОФІЛАКТИКИ ЯК ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІВЧАТ

Відповідність форм і методів роботи поставленим завданням установлено за напрямками експериментальної програми, які відповідали завданням організаційного, психолого-педагогічного, науково-методичного забезпечення профілактичного процесу у школах. Ефективність профілактики за критерієм відповідності форм і методів роботи поставленим завданням передбачає наявність відповідного рівня теоретичної підготовки суб'єктів профілактики. До уваги взято оперування суб'єктами профілактики інформацією про соціально-психологічні показники стану дитини. Важливим є врахування практичної реалізації теорії, законодавчо-нормативної бази, технологій діяльності. Показовими є забезпеченість і застосування діагностико-профілактичного інструментарію, володіння суб'єктами профілактики знаннями про вікові, гендерні, психолого-педагогічні особливості дівчат і їх поведінку.

Ключові слова: *дівчата, девіантна поведінка, профілактика, оцінка ефективності профілактики, відповідність застосовуваних форм і методів завданням профілактики.*

Постановка проблеми. У реалізації системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл обов'язковим є дотримання результативної складової як спеціально спрямованих дій на певний об'єкт з метою перевірки виконаного завдання, роботи або стану людини. Це одна з функцій управлінського процесу, що передбачає аналіз, корекцію і контроль усіх профілактичних дій, оцінку ефективності профілактики. Вона може бути презентована у вигляді оцінки результатів роботи, експертної оцінки, виробленні висновків, визначення перспектив, застосування санкцій.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичну основу профілактики різних видів девіантної поведінки дівчат у діяльності соціального педагога становлять теорії, ідеї, концептуальні положення щодо методів і форм, технологій соціально-педагогічної роботи (Т. Алексеєнко [1], Р. Вайнола [3], М. Галагузова [4], А. Капська [7], Є. Холостова [9]). О. Безпалько визначила спільні та відмінні риси соціальної роботи й соціальної педагогіки в сучасних українських реаліях [2]. Науковцями приділено увагу специфіці застосування методів [370, 129–130] і форм [5, 522] соціально-педагогічної роботи. Згідно класифікації методів соціальної роботи, розробленої Р. Вайнолою, визначено такі їх групи: організаційні (адміністративні), соціально-економічні, педагогічні та психологічні, соціологічні [50, 13].

Т. Федорченком представлені теоретико-методичні та практичні надбання профілактичної роботи зі школярами на основі нових концептуальних підходів до соціально-педагогічної діяльності в умовах

соціокультурного середовища. Науковець дає трактування поняття «соціально-педагогічний виховний простір» як технологічне забезпечення реалізації соціально-педагогічної ідеї, покладеної в основу діяльності навчального закладу зі становлення і розвитку особистості дитини [8, 87, 97]. Згідно досліджень О. Янкович, кожен четвертий викладач вищого навчального закладу трактує технології з охопленням форм і методів роботи як засіб. Наукова позиція вченої співпадає з теоретичними підходами А. Нісімчук, О. Падалки [10, 111].

Відповідність застосовуваних форм і методів завданням профілактики як оцінка ефективності системи профілактики девіантної поведінки дівчат було враховано у процесі розробки й реалізації регіональної експериментальної програми «Діагностика і профілактика девіантної поведінки дівчат шкільного віку» протягом 2009–2010 рр. у Тернопільській області.

Експериментальним дослідженням доведено результативність науково-методичного, організаційного, психолого-педагогічного забезпечення профілактичного процесу загальноосвітніх шкіл. За оцінку результативності функціонування системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл взято: 1) комплексність профілактичного впливу; 2) відповідність застосовуваних форм і методів завданням профілактики; 3) налагодження профілактичного впливу і контролю за поведінкою дівчат із боку батьків, суб'єктів профілактики; 4) якісно-кількісну оцінку результатів профілактичної роботи з особистістю, виражену в балах.

Метою статті є розгляд відповідності застосовуваних заходів поставленим завданням, що, зокрема, передбачає: наявність відповідного рівня теоретичної підготовки суб'єктів профілактики; оперування суб'єктами профілактики інформацією про соціально-психологічні показники стану неповнолітньої; практична реалізація суб'єктами профілактики теорії, законодавчо-нормативної бази, технологій діяльності; володіння діагностико-профілактичним інструментарієм; застосування діагностико-профілактичного інструментарію. А також: вчасність і доцільність форм і методів роботи; відповідність засобів профілактики характеру проблеми особи; відповідність змісту роботи виду профілактики.

Методи дослідження. Проаналізовано відповідність застосовуваних форм і методів роботи завданням профілактики, визначення оптимальних способів підвищення ефективності профілактичної роботи, що передбачало й дослідження ефективних шляхів взаємодії закладів, установ, організацій, які здійснюють діагностику та профілактику девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл, і виявлення результативності й шляхів підвищення професійності суб'єктів профілактики шляхом експертної оцінки, опитування, якісно-кількісний аналіз результатів діяльності.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу відповідності застосовуваних форм і методів роботи завданням профілактики в оцінці

ефективності системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл до уваги взято:

- доцільність застосовуваних заходів, методик, форм і методів роботи (відповідність профілактичних заходів соціально-психологічним характеристикам дівчат і прояву видів поведінкових девіацій, оптимальність вибору форм і методів роботи);
- інтенсивність профілактики (тривалість, частоту застосування форм і методів роботи);
- багатоаспектність і послідовність заходів (різноманітність напрямів профілактики, доцільність форм і методів та своєчасність залучення до профілактики інших фахівців).

Суттєвим критерієм в оцінюванні ефективності роботи є рівень виконання практичних завдань, профілактичних заходів (рис. 1). Результативність профілактичної дії визначається змістом застосовуваних заходів, діагностико-профілактичним інструментарієм, науково-методичним забезпеченням профілактичного процесу загальноосвітньої школи. Вибір заходів профілактики диктується рівнем сформованості відповідального ставлення дівчат до соціальних норм, видом прояву девіантної поведінки.

На показник відповідності застосовуваних форм і методів роботи завданням профілактики в оцінці ефективності системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл вплинув соціальний контроль за результатами діяльності соціальних структур у межах дії експериментальної програми.

По-перше, за сприянням служби у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації на виконання регіональної програми «Діагностика і профілактика девіантної поведінки дівчат шкільного віку» на 2009–2010 рр.» здійснювалася робота з удосконалення координації профілактичних дій, забезпечення контролю за її виконанням на рівні районних служб у справах дітей м. Тернополя як координаторів суб'єктами профілактики.

По-друге, сприяння виконанню завдань експериментального дослідження навчальними закладами, зокрема у формі інформаційно-превентивного просвітництва, лекційно-семінарського навчання та інших форм роботи, активно здійснювала в період дії експериментальної програми діагностики та профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку лабораторія практичної психології і соціальної роботи Тернопільського комунального інституту післядипломної педагогічної освіти. Це зумовило необхідність розроблення додаткових заходів на успішну реалізацію завдань програми, укладення угоди про співпрацю між науково-дослідною лабораторією діагностики та профілактики девіантної поведінки й лабораторією практичної психології і соціальної роботи інституту післядипломної освіти.

Рис. 1. Ефективність профілактики за оцінкою відповідності застосовуваних заходів поставленим завданням

По-третє, у ході реалізації експериментальної програми ефективними визнано науково-методичне забезпечення профілактичного процесу загальноосвітніх шкіл із огляду на специфіку діяльності лабораторії діагностики і профілактики девіантної поведінки як науково-методичного центру та ініціатора здійснення програми, проведення семінарів, круглих столів, робочих нарад із участю суб'єктів профілактики – учасників регіональної експериментальної програми.

Відповідність застосовуваних форм і методів роботи окресленим завданням встановлено за аналітичними даними: анкетування суб'єктів профілактики; аналізу результатів перевірок служб у справах дітей як координаторів профілактичної роботи; аналізу блоку обліку профілактичної роботи соціально-педагогічних паспортів сформованого єдиного інформаційного банку даних соціально-психологічних характеристик дівчат профілактичного обліку. Проаналізовано діяльність суб'єктів профілактики виконання експериментальної програми. Напрями реалізації її заходів відповідали завданням організаційного, психолого-педагогічного, науково-методичного забезпечення профілактичного процесу в загальноосвітніх школах: *організаційне забезпечення* – розділ заходів програми «Організація позитивного впливу в мікросоціальному оточенні дівчат»; *психолого-*

педагогічне забезпечення – «Профілактична робота з дівчатами загальноосвітніх шкіл»; *науково-методичне забезпечення* – «Оптимізація діяльності суб'єктів профілактики». З метою дотримання відповідності форм і методів роботи завданням профілактики деякі пункти заходів на реалізацію програми діагностики і профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку протягом 2009–2010 рр. було виконано в дещо зміненому й адаптованому до умов її впровадження вигляді.

Неналежний рівень відповідності роботи констатується, коли фахівець відтворює на практиці набуті знання, уміння (опис фактів, подій, виконання завдань за розробленими зразками). За проведеним аналізом записів у соціально-педагогічних паспортах (упровадженому на період експерименту діагностико-профілактичному інструментарію) нижчому рівневі відповідали 30 % з числа визначених суб'єктів профілактики на початковому етапі експериментальної програми, 16,1 % – на завершальному.

Оцінюється як краща якість здійснення профілактичних заходів, коли фахівець здійснює активний пошук шляхів, методів їх проведення, здійснює творче виконання практичних завдань в індивідуальній превентивній роботі, при вирішенні проблемних ситуацій. Посередньо характеризуються проведені заходи у 50,2 % та 55,7 % суб'єктів профілактичної дії відповідно.

Творча розробка фахівцем власних підходів у вирішенні проблемних ситуацій, інтерпретація методик і технологій профілактичної роботи, застосування теоретичних знань у нових умовах, вміння аналізувати факти та явища дійсності характеризують високу якість здійснення профілактичних заходів. Найвищою якістю охарактеризовано 19,4 % заходів на початковому етапі формувального експерименту і 29,2 % заходів на завершальному.

Висновки. Виконання поставлених завдань вимагало підвищення фахового рівня суб'єктів профілактики, діяльність яких є одним із превалюючих факторів впливу на дівчат, оволодіння ними формами і методами соціально-педагогічної роботи, оскільки актуалізація профілактики девіантної поведінки дівчат супроводжується організаційним, психолого-педагогічним, науково-методичним забезпеченням профілактичного процесу загальноосвітньої школи.

Результативність профілактичної роботи з дівчатами визначено на основі періодичних замірів протягом експериментального дослідження. В оцінюванні ефективності профілактики серед інших критеріїв звертається увага на відповідність форм і методів роботи поставленим завданням. Ефективність профілактики за цим критерієм передбачає наявність відповідного рівня теоретичної підготовки суб'єктів профілактики; оперування суб'єктами профілактики інформацією про соціально-психологічні показники стану дитини; практична реалізація теорії, законодавчо-нормативної бази, технологій діяльності; забезпеченість і

застосування діагностико-профілактичного інструментарію; володіння суб'єктами профілактики знаннями про вікові, гендерні, психолого-педагогічні особливості дівчат і їх поведінку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеєнко Т. Ф. Технології соціально-педагогічної роботи в територіальній громаді / Т. Ф. Алексеєнко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2004. – № 2. – С. 19–24.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посібник / О. В. Безпалько. – К. : ЦКЛ, 2003. – 134 с.\
3. Вайнола Р. Х. Технології соціально-педагогічної роботи : курс лекцій для студ. спец. 010105 «Соціальна педагогіка» / Р. Х. Вайнола. – К. : КМПУ ім. Б. М. Грінченка, 2008. – 152 с.
4. Галагузова Ю. Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкольная педагогика» / Ю. Н. Галагузова ; Ин-т развития проф. образования М-ва образования РФ. – М., 2001. – 47 с.
5. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Звереві. – Київ. ; Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
6. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 336 с.
7. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посіб. / [авт. кол.: О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола, Ж. В. Петрочко та ін.] ; за заг. ред. А. Й. Капської. – К. : УДЦССМ, 2000. – 372 с.
8. Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект : монографія / Т. Є. Федорченко. – Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2011. – 492 с.
9. Холостова Е. А. Социальная работа с дезадаптированными детьми : учебное пособие. – 2-е изд. – М. : Дашков и К*, 2008. – 280 с.
10. Янкович О. І. Розвиток освітніх технологій у теорії та практиці вищої педагогічної освіти України (1957-2005) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Олександра Іванівна Янкович. – Тернопіль : Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2009. – 527 с.

РЕЗЮМЕ

Парфанович И. И. Соответствие форм и методов работы поставленным задачам профилактики как оценка эффективности предупреждения девиантного поведения девочек.

Соответствие форм и методов работы поставленным задачам установлено по направлениям экспериментальной программы, которые отвечали задачам организационного, психолого-педагогического, научно-методического обеспечения профилактического процесса в школах. Эффективность профилактики согласно критерию соответствия форм и методов работы поставленным задачам предполагает наличие соответствующего уровня теоретической подготовки субъектов профилактики. Во внимание взято оперирование субъектами профилактики информацией о социально-психологических показателях состояния ребенка. Важным является учет практической реализации теории, законодательно-нормативной базы, технологий деятельности. Показательны обеспеченность и применение диагностико-профилактического инструментария, владения субъектами профилактики знаниями о возрастных, гендерных, психолого-педагогических особенностях девушек и их поведении.

Ключевые слова: девушки, девиантное поведение, профилактика, оценка эффективности профилактики, соответствие применяемых форм и методов задачам профилактики.

SUMMARY

Parfavovich I. Compliance of forms and methods of work to the task of prevention as evaluation of the effectiveness of prevention of deviant behavior of girls.

Compliance of forms and methods of work to the tasks set are established according to the pilot program areas that meet the objectives of organizational, psychological, pedagogical, scientific and methodological provision of the preventive activities at schools. Prevention efficiency according to the criterion of compliance of forms and methods of work to the tasks set requires a corresponding level of theoretical knowledge of practitioners involved into the preventive activities. The ability of practitioners to deal with information on child's social and psychological indicators is taken into account. It is important to take account of the practical implementation of the theory, legislative and regulatory framework as well as technologies.

Practitioners' availability and use of diagnostic and preventive tools, possession of knowledge on age, gender, psychological and pedagogical peculiarities of girls and their behavior are indicative. The implementation of the pilot program «Diagnosis and Prevention of Schoolgirls' Deviant Behavior» (Ternopil region, 2009–2010) demonstrated positive results of the work done. Within the regional program action, according to the schoolgirls' social and educational passports, a diagnostic and preventive tools used, the complexity of preventive influence was found.

The execution of the tasks required improving professional level of the subjects of prevention, the activity of which is one of the main factors influencing girls, mastery of forms and methods of socio-pedagogical work, as the actualization of prevention of deviant behavior in girls is accompanied by organizational, psychological and pedagogical, research and methodological provision of preventive process in secondary schools.

It was found out that in the prevention of girls' deviant behavior the functional capabilities of institutions, organizations, and services which are responsible for the prevention are not fully captured. The analysis of statistical data, concerning girls, living in different locations allows us to state, that there are no differences that characterize the dependence of deviant behavior displays on health, life and values from the type locality. This is confirmed by the analysis of the social and psychological indicators and displays of various types of schoolgirls' deviant behavior according to criterion of residence.

Key words: girls, deviant behavior, prevention, evaluation of the prevention effectiveness, eligibility of forms and methods to the prevention objectives.